

Η αναθεώρηση της Γιάλτας

Ο ουκρανός ιστορικός του Χάρβαρντ Σέρχι Πλόχι ξαναδιαβάζει τη Διάσκεψη που μοίρασε τη μεταπολεμική Ευρώπη, στο φως νέων πηγών

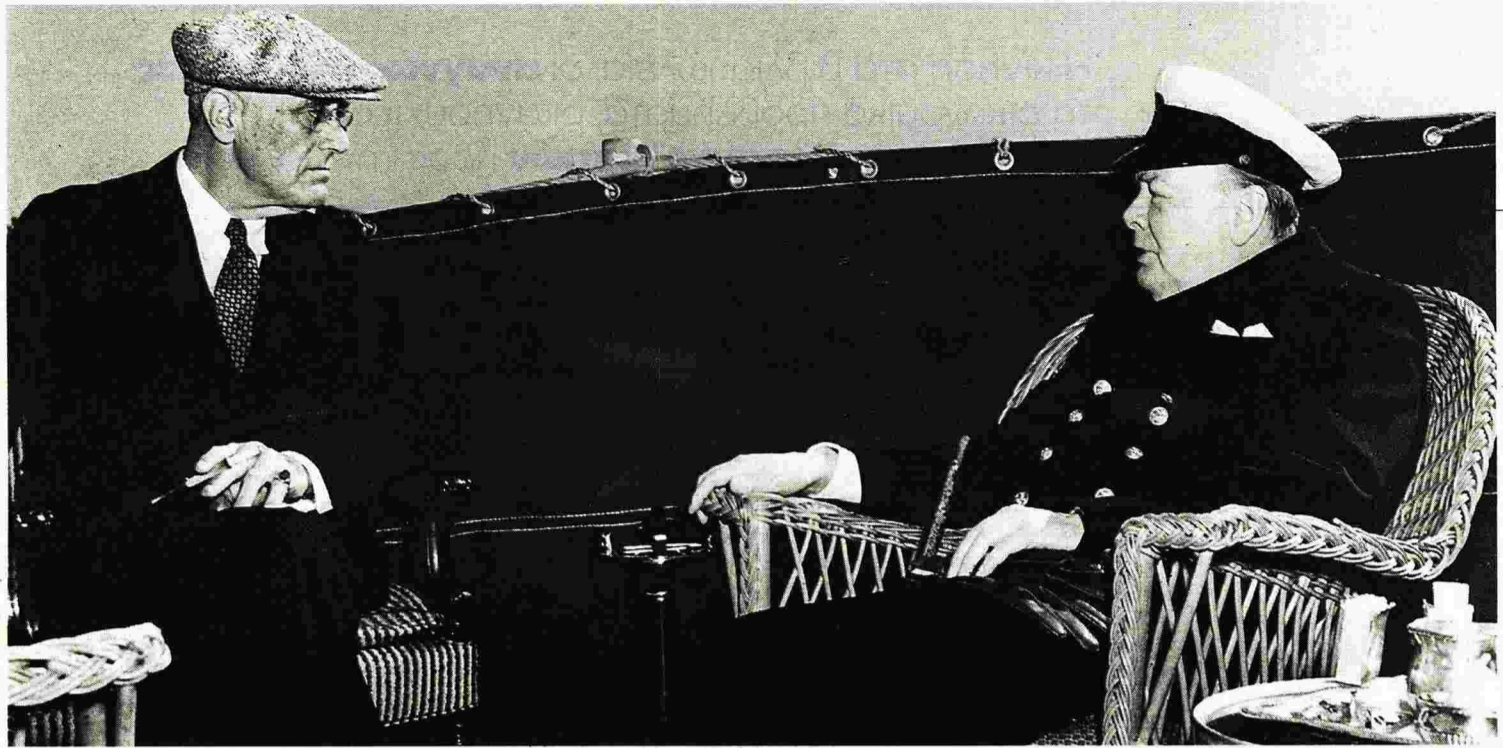
σ. 3

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: US NATIONAL ARCHIVES

Ιστορία

Φράνκλιν Ρούζβελτ και Γουίνστον Τσόρτσιλ σε συνάντησή τους στη Μάλτα, καθ' οδόν προς τη Διάσκεψη της Γιάλτας, στις 2 Φεβρουαρίου 1945

BETHMAN/CORBIS

S. M. PLOKHY
Γιάλτα. Το τίμημα της ειρήνης
Μετάφραση Πέτρος Γεωργίου.
Εκδόσεις Πατάκη, 2020, σελ. 552, τιμή 29 ευρώ

Οκτώ ημέρες στην Κριμαία

Ο ουκρανός ιστορικός **Σέρχι Πλόχι** αναθεωρεί την ψυχροπολεμική ερμηνεία της **Διάσκεψης της Γιάλτας** σε μια σημαντική νέα μελέτη

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Συνώνυμο της διευθέτησης του κόσμου από τους επικείμενους νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Διάσκεψη της Γιάλτας (3-11 Φεβρουαρίου 1945) κατέστη έδαφος αντικρουόμενων ερμηνειών μεταπολεμικά. Προανάκρουσμα του Ψυχρού Πολέμου για πολλούς, θεωρήθηκε κύκνειο άσμα ενός θνησκοντος **Ρούζβελτ**, πρόθυμο να προβεί σε παραχωρήσεις προκειμένου να εξασφαλίσει τη συνεργασία του **Στάλιν** στη συγκρότηση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, και πολιτική αναμέτρηση που έληξε σε βάρος των δυτικών συμμάχων με την επικύρωση του διχασμού της Ευρώπης. Αξεδιάλυτα δεμένη με την πεντηκονταετία της διεκδυσίας μεταξύ των υπερδυνάμεων, μια τέτοια πρόσληψη μοιάζει σήμερα ώριμη προς αναθεώρηση. Η Γιάλτα υπήρξε μέρος ενός συστήματος συναντήσεων κορυφής, όχι μοναδική περίπτωση, ενώ η σημασία της ως «νίκης» ή «ήττας» συσκοτίζει τον ρόλο της στον καθορισμό των προϋποθέσεων της μακρόχρονης μεταπολεμικής ειρήνης. Μελετώντας ενδελεχώς τα αποχαρακτηρισμένα απόρρητα σοβιετικά αρχεία και ξαναδιαβάζοντας τις αγγλοαμερικανικές πηγές ο ουκρανός ιστορικός του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ **Σέρχι Πλόχι** καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διαπραγμάτευση μεταξύ Ρούζβελτ, Τσόρτσιλ και Στάλιν, των λεγόμενων «Τριών Μεγάλων», στην Κριμαία έγινε τελικά στη βάση αμοιβαίων συμβιβασμών, αν και το τίμημά της ήταν οι θυσιές διακηρυγμένων αρχών των Δυτικών και η επιβίωση ενός ανελεύθερου συστήματος στην Ανατολική Ευρώπη επί μισό αιώνα. Για να κατανοήσει κανείς την έκβαση της συμφωνίας θα πρέπει να αφαιρέσει το βάρος της Ιστορίας και τη στρωματογραφία του μύθου. Η Γιάλτα δεν εγγράφεται κατά τον Πλόχι στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου από τον οποίο απέχει μία τριετία, επομένως οποιαδήποτε κριτική της υπό αυτό το πρίσμα δεν είναι έγκυρη. Με προσεκτική ματιά οφείλει να δει κανείς και τις επικρίσεις που προέρχονταν από όσους εναντιώνονταν στην απόπειρα ρύθμισης μέσω ενός φιλελεύθερου διεθνούς συστήματος που ήταν η φιλοδοξία του Ρούζβελτ ή όσους επιχείρησαν

τεχνηέντως, όπως η βρετανική πλευρά, να καλύψουν μέσω αυτών δικές τους ολιγορίες. Στη βάση της υποταγής της Ανατολικής Ευρώπης στο σταλινικό καθεστώς οι επικριτές δικαιώνονται, δέχεται ο Πλόχι, υπενθυμίζει όμως ότι η διάσκεψη τη στιγμή της σύγκλησής της δεν γινόταν αντιληπτή από κανέναν ως τελική ρύθμιση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ιδιαίτερα όσον αφορά τη μοιραία διαίρεση της Γηραιάς Ηπείρου σε σφαίρες επιρροής ο ουκρανός ιστορικός τονίζει ότι τα θεμέλιά της τέθηκαν στη συνάντηση Τσόρτσιλ - Στάλιν στη Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944, όπου και συμφωνήθηκε ο διαμοιρασμός των Βαλκανίων, ενώ η οριστική επιβολή της επήλθε στο Πότσδαμ τον Ιούλιο του 1945 με την επικύρωσή της από τον **Χάρι Τρούμαν**, ο οποίος, αντίθετα με τον Ρούζβελτ, τη θεωρούσε αποδεκτή αρχή.

Διπλωματία και δυσπιστία

Το σκηνικό της Γιάλτας ήταν ένα σκληρό διπλωματικό παιχνίδι και οι στόχοι των παικτών αποκλόνοντες. Η Βρετανία επεδίωκε τη διατήρηση ισορροπίας δυνάμεων στη μεταπολεμική Ευρώπη με μια ισχυρή Γαλλία και μια ανεξάρτητη Πολωνία. Οι ΗΠΑ προσδοκούσαν την έξοδο της Σοβιετικής Ένωσης στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας και τη συνεργασία της στον ΟΗΕ. Η ΕΣΣΔ αναζητούσε μελλοντική διασφάλιση έναντι της Γερμανίας, εδαφική επέκταση και έλεγχο της Πολωνίας. Σε επίπεδο κορυφής η δυναμική ορίστηκε από την κατόχηση του Ρούζβελτ στη σχέση του με τον Τσόρτσιλ: ο αμερικανός πρόεδρος ως εκπρόσωπος μιας de facto υπερδύναμης ηγήθηκε των πρωτοβουλιών, προώθησε τα δικά του στρατηγικά συμφέροντα και παίζοντας πραγματιστικό ρόλο ήταν πιο πρόθυμος να ακούσει τον έτερο ισχυρό. Ο Στάλιν, ο οποίος κατά τον βρετανό υπουργό Εξωτερικών **Αντονι Ιντεν**, «έπαιζε με κλειστά χαρτιά, ήταν ήρεμος [...], έπαιρνε αυτό που ήθελε με πιο διακριτικές μεθόδους, χωρίς να φαίνεται άκαμπτος», φρόντισε με τον τρόπο αυτόν να αποσπάσει το μέγιστο διακύβευμα της Πολωνίας ικανοποιώντας τους Αγγλοαμερικανούς στα λιγότερο σημαντικά για τον ίδιο θέματα της Γαλλίας και του ΟΗΕ: «Αυτό που μετράει», όπως δήλωνε κυνικά στον **Μολότοφ**, «είναι ο συσχετισμός δυνάμεων» - οι ηθικές αρχές και οι διακηρύξεις για τον ίδιο

ανήκαν στην επικράτεια της ρητορικής του ερώτησης για τις μεραρχίες του Πάπα. Τακτικά, οι τρεις αντιπροσωπείες επιδόθηκαν σε ρεσιτάλ ελιγμών: τεχνάσματα, προσχηματικές αρνήσεις, συμβιβαστικές προτάσεις, προσφορές και αντιπροσφορές, επιστολές της τελευταίας στιγμής προκειμένου να προκαταλάβουν αντιδράσεις, επίκληση της έλλειψης μετάφρασης ως μέσου παραπομπής αποφάσεων στις ελληνικές καλένδες. Ο Πλόχι αναδεικνύει γλαφυρά τα χόσματα, τις παλινωδίες, τη δυσπιστία μεταξύ των Συμμάχων. Ενώ οι Βρετανοί έβλεπαν τους Ρώσους υπό το πρίσμα ενός μείγματος «ανατολισμού, ανακομμουνισμού και αντισοβιετισμού», οι Αμερικανοί τούς απέδιδαν πολιτισμική κατωτερότητα. Από την αντίπερα όχθη οι Σοβιετικοί θεωρούσαν ότι συνομιλούσαν με τον ταξικό εχθρό που χρησιμοποιούσε την πολιτική κουλτούρα και τη δημοκρατική ρητορική ως προκάλυμμα εγκληματικών προθέσεων: «Θα σε στραγγαλίσουν με το γάντι, με χαμόγελο, σχεδόν με καλοσύνη» έλεγε ο μετέπειτα, επί πολλά έτη υπουργός Εξωτερικών **Αντρέι Γκρομικό**.

Η απομάγευση της Γιάλτας

Σε αντίθεση με ό,τι ακολούθησε, όλοι αναχώρησαν από τη Γιάλτα με την αίσθηση πως υπήρξαν κερδισμένοι. «Οι Ρώσοι είχαν αποδείξει ότι ήταν λογικοί και διορατικοί» έλεγε ο **Χάρι Χόπκινς**, ένας από τους κυριότερους συμβούλους του Ρούζβελτ, αισιόδοξος ότι το πνεύμα της Γιάλτας σηματοδοτούσε μια νέα αυγή για όλη την ανθρωπότητα. Ο μελλοντικός πρωθυπουργός της Βρετανίας, **Κλέμεντ Ατλι**, που ως ηγέτης των Εργατικών θα κέρδιζε τις εκλογές του 1945, θεωρούσε τα αποτελέσματα «εξαιρετικά ικανοποιητικά» παρά τις αναγκαίες παραχωρήσεις. «Το εβδομηνταπέντε τοις εκατό των αποφάσεων της διάσκεψης είναι δικές μας αποφάσεις» έγραφε ο αναπληρωτής λαϊκός κομισάριος Εξωτερικών Υποθέσεων **Ιβάν Μάισκι** στο ιστορικό στέλεχος **Αλεξάντρα Κολοντάι**. Αν ο Τσόρτσιλ παρέμενε επιφυλακτικός, ο Ρούζβελτ θεωρούσε ότι θα διασφάλιζε «πρωτόγνωρη πολιτική σταθερότητα» στην Ευρώπη. Τον Μάρτιο του 1945 ωστόσο η κατάσταση μεταβλήθηκε ραγδαία. Προβλήματα επαναπατρισμού αμερικανών αιχμαλώτων πολέμου, η πραξικοπηματική αντικατάσταση της κυβέρνησης της Ρουμανίας, ο αποκλεισμός δημοκρατικών εκπροσώπων από εκείνη της Πολωνίας έκαναν τον αμερικανό πρόεδρο να αναφωνεί: «Δεν μπορούμε να συνεργαστούμε με τον Στάλιν. Αθέτησε όλες τις υποσχέσεις που έδωσε». Από τη δική του πλευρά ο σοβιετικός ηγέτης, καχύποπος σε βαθμό παράνοιας, κατηγορούσε τους συμμάχους του ότι απεργάζονταν χωριστή ανακωχή με τη Γερμανία ή συνεννόηση που θα τους επέτρεπε να καταλάβουν σημαντικά εδάφη πριν από τον Κόκκινο Στρατό. Και η ρητορική για «πνεύμα της Γιάλτας» άρχισε να κλίνει προς το «σιδηρούν παραπέτασμα» με την ταχύτητα που η **Σάρα Ολιβερ**, κόρη του Τσόρτσιλ και παρούσα στη διάσκεψη, περιγράφει τη λύση της: «Τρεις ώρες μετά την τελευταία χειραψία, η Γιάλτα ήταν εγκαταλελειμμένη, με εξαίρεση εκείνους που πάντα πρέπει να συγγρίσουν μετά το πάρτι».

Ο Σέρχι Πλόχι καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διαπραγμάτευση μεταξύ Ρούζβελτ, Τσόρτσιλ και Στάλιν έγινε τελικά στη βάση αμοιβαίων συμβιβασμών, αν και το τίμημά της ήταν οι θυσιές διακηρυγμένων αρχών των Δυτικών